

№ 42 (683)
Лістапад 2017 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

bfk.by

У нумары:

- Асабістае: Якуб Колас
не ў парадным абліччы – стар. 3
- 500-годдзе: Францыск Скарына
і Тэўтонскі ордэн – стар. 4
- Род: уззячнасць нашым маці – стар. 7

Прайшлі святкаванні з нагоды
135-годдзя Якуба Коласа

Болей чытайце на стар. 2-3

Бібліятэкі і турызм двух раёнаў

Пад назвай «Бібліятэчнае краязнаўства як рэсурс развіцця турызму» паміж Карэліцкай і Ашмянскай раённымі бібліятэкамі адбыўся рэгіянальны семінар. У першы дзень, 26 кастрычніка, бібліятэкары Карэліччыны наведалі Ашмянскі раён, дзе пазнаёміліся з працай бібліятэкі аграгарадкаў Гальшаны, Баруны, Кальчуны, Ашмянскай дзіцячай бібліятэкі, наведалі музей Дугі Струве, Гальшанскі замак, турыстычны аб'ект «Нявесцін камень».

31 кастрычніка бібліятэкары Ашмяншчыны пабывалі ў Карэлічах, дзе іх сустрэла галоўны спецыяліст аддзела ідэалагічнай работы, культуры і па справах моладзі Карэліцкага райвыканкама Валянціна Вішнеўская, дырэктар «бібліятэчнай раёнкі» Лілія Арцوخ і яе супрацоўнікі.

У час семінара Л. Арцух пазнаёміла гасцей з краязнаўчай дзейнасцю бібліятэчных устаноў раёна і правяла экскурс па раённай бібліятэцы. Загадчык Карэліцкай дзіцячай бібліятэкі Галіна Казак апаведала калегам аб працы гэтай установы як асяродку захавання і развіцця гісторыі і культуры роднага краю, знаёміла з новымі бібліятэчнымі формамі і метадамі працы з дзецьмі. Да ўвагі ўдзельнікаў бібліятэкары дзіцячай бібліятэкі правялі завочны экскурс па найбольш вядомых турыстычных аб'ектах раёна.

Пры наведванні Аюцавіцкай сельскай бібліятэкі бібліятэкар Наталля Гаркавая разам з мясцовым ідэолагам Юліяй Толмач распявалі аб краязнаўчых інфармацыйных рэсурсах, захаванні гісторыка-культурнай спадчыны род-

нага краю. У Мірскай гарнасяжковай бібліятэцы на пасяджэнні аматарскага аб'яднання «Нашчадкі» даведаліся аб працы клуба і пра гістарычныя мясціны Міршчыны.

Удзельнікі семінара пазнаёміліся з гісторыка-культурнымі каштоўнасцямі раёна і наведалі Карэліцкі раённы краязнаўчы музей: пазнаёміліся з экспазіцыяй, паўдзельнічалі ў майстар-класе па вырабе лялек з ільняных нітак. У Міры наведвалі жамчужыну сярэднявечча – Мірскі замак, а таксама касцёл Святога Мікалая і прыватны музей Віктара Сакеля «Мірскі пасад».

*Наталля
КАЗАРЭЗ,
метадыст
Карэліцкай
раённай бібліятэкі*

Будзем сустрэкацца ў 2018-м?
Залежыць ад кожнага з нас.
Ідзе падпіска на 1-е паўгоддзе!

індывідуальны - 63320, падпісныя індэкс: 633202

Як мастакі асэнсоўвалі спадчыну Купалы

У рамках святкавання 500-годдзя беларускага кнігадрукавання і 135-годдзя Янкі Купалы ў зале міжнароднага выставачнага праекта «Францызскі Скарына і яго эпоха» Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі з 1 па 15 лістапада была разгорнутая экспазіцыя кніжнай графікі беларускіх мастакоў «Натхнёныя словам Купалы».

У экспазіцыю ўвайшлі асобныя ўзоры кніжнай графікі з багатай спадчыны фондавых збораў бібліятэкі і Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы (дзе захоўваецца больш за 2 тысячы твораў мастакоў). Сярод 60-і экспанатаў – партрэты Янкі Купалы і

Алесь Суша з графічнай працай Г. Палаўскага

ілюстрацыі да яго паэмаў «Курган», «Бандароўна», «Магіла лва», «Яна і я», «Безназоўна», «Над ракой Арэсай», «Зімою», «Адвечная песня» і інш., выкананыя Арленам Кашкурэвічам, Васілём Шаранговічам, Георгіём Папаласкім, Барысам Заборавым, Міхасём Басальгам.

Выстаўка дапоўненая кнігамі, якія належалі Янку Купалу, з яго ўладальніцкімі запісамі. Вядома, што на тэрыторыю дзень вайны тысячы тамоў кніг бібліятэкі пісьменніка загінулі ў агні разам з яго домам і архівам.

На адкрыцці выступілі намеснік дырэктара Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі Алесь Суша, загадчык кафедры Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў Юры Хілько. Вядучы навуковы супрацоўнік Літаратурнага музея Янкі Купалы Галіна Воранава пазнаёміла з экспанатамі і правяла экскурсію для ўдзельнікаў мерапрыемства.

Выступоўцы адзначылі, што творы класіка ва ўсе часы з'яўляюцца крыніцай натхнення творцам усіх галінаў мастацтва. Мастакі адкрываюць творчасць Песняра ў філасофскай глыбіні і ў рэалістычным адлюстраванні беларускага жыцця. Творчае асэнсаванне паэтычных вобразаў і іх мастацкае ўвасабленне спрыяе пашырэнню ўвагі чытача да літаратурнай спадчыны класіка беларускай літаратуры.

Галіна Воранава праводзіць экскурсію

Адноўім Будслаўскую святыню разам!

Нагадаем нашым чытачам, што ў 2015 г. Беларускі фонд культуры распачаў акцыю па зборы сродкаў на рэстаўрацыю Будслаўскага касцёла бернардынцаў. Дапамогі патрабуюць алтар XVII ст. у капліцы Святой Варвары, арыгінальны арган XVIII ст. і фрэскі Казіміра Анташэўскага. Таксама ў планах стварэнне адпаведнай інфраструктуры і ўмоваў побыту для пілігрымаў і экскурсійных груп. Гэтую ініцыятыву падтрымалі Нацыянальная камісія Рэспублікі Беларусь па справах ЮНЕСКА, Мітрапаліт Мінска-Магілёўскі арцыбіскуп Тадэвуш Кандрусевіч, Беларускі камітэт Міжнароднай Рады па помніках і мясцінах (ІКАМОС). Акцыя працягваецца і сёлета.

Вядзецца збор сродкаў на рэстаўрацыю адзінага ў Беларусі Нацыянальнага санктуарыя Маці Божай Будслаўскай. Свой уклад у гэтую справу вы можаце зрабіць непасрэдна ў касцёле Святога Сымона і Святой Алены ў Мінску, Будслаўскім касцёле Унебаўзяцця Найсвяцейшай Панны Марыі, а таксама пералічаннем сродкаў на дабрачынны рахунак, адкрыты пры Беларускім фондзе культуры ў Белінвестбанку. Імёны ахвяравальнікаў і назвы арганізацыяў будуць ушанаваныя на памятнай дошцы ў Будслаўскім касцёле і надрукаваныя ў «Краязнаўчай газеце».

Звярніце ўвагу! Цяпер рэквізіты рахунку такія:

BY88BLBVB31350100081886001001, г. Мінск, ОАО «Белінвестбанк. Дирекция по г. Минску и Минской области, код BLBBBY2X, с пометкой «На реставрацию Будславского костёла», Мінск, ул. Коллекторная, 11, УНП 100081886, ОКПО 37449864, тел. бухг. (+ 375 017) 283 28 24.

Наталі КУПРЭВІЧ
Фота аўтара

На тым тыдні...

Фота Наталі КУПРЭВІЧ

2017». 3 лістапада ў Беларускай дзяржаўнай філармоніі ладзіўся святочны канцэрт «Спячайцеся з паэтам стрэца...», пазней на плошчы Якуба Коласа адбылося ўскладанне кветак да помніка паэту. 4 лістапада на радзіме Якуба Коласа ў Стаўбцоўскім раёне праходзіла Рэспубліканскае свята паэзіі, песні і народных рамёстваў «То – водгук душы паэта...».

✓ Цягам лістапада Польскі Інстытут у Мінску ў межах «Месяца польскай літаратуры» ладзіць шэраг рознафарматных літаратурных імпрэзаў. 9 лістапада была прэзентаваная кніга ўспамінаў Зыгмунта Мінейкі «3 тайгі пад Акрополем» у перакладзе на беларускую мову Марыны Запартыка. 14 лістапада ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі адкрылася літаратурна-мастацкая выстаўка Кшыштафа Астроўскага «Джозэф Конрад. Пасажыр з Настрома» да 160-годдзя з дня нара-

джэння сусветна вядомага пісьменніка. Наперадзе – прэзентацыя беларускамоўнага выдання зборніка вершаў Дароты Коман у перакладзе Андрэя Хадановіча і беларускамоўнага выдання «Тэорыі літаратуры XX стагоддзя».

✓ 1 лістапада ў Іркуцкай абласной дзяржаўнай універсальнай навуковай бібліятэцы імя І.І. Малчанова-Сібірскага ладзіўся абрад «Дзяды». Актыўнасці Беларускага клуба «Крывічы» запрасілі ўсіх, хто цікавіцца беларускай культурай, вывучыць гэты старадаўні абрад. Акрамя гэтага слухачы даведаліся пра гісторыю Вялікага Княства Літоўскага і беларускіх асветнікаў эпохі Ренэсансу.

✓ 2 лістапада ў Нацыянальным цэнтры сучасных мастацтваў у Мінску адкрылася выстаўка Японскага фонду «Зімыны сад: ісследование микрон-воображения в современном японском искусстве». Выстаўка ладзіцца ў межах V фестывалю японскай культуры «Японскае восень у Беларусі». Экспазіцыя складаецца з 35 працаў 14 сучасных японскіх мастакоў. На наступны дзень адбылася лекцыя японскага мастацтвазнаўцы Ю Іэкі.

✓ 3 лістапада ў Мінску ўпершыню прайшоў першы беларускамоўны паэтычны батл «Вершус». Ён адбыўся ў рамках праекта «Чытаем па-беларуску з velcom» і прымеркаваны да 135-годдзя з дня нараджэння Якуба Коласа і Янкі Купалы. У паэтычным батле «Зборная Коласа» спаборнічалі са «Зборнай Купалы», у трох раўндах сустрэліся па адным прадстаўніку ад кожнай каманды. Перамога засталася за «Зборнай Коласа».

Сёлета 135-годдзе народнага паэта Беларусі Якуба Коласа было адзначанае шэрагам святочных мерапрыемствамі, якія бліжэй пазнаёмяць грамадства Беларусі з літаратурным геніем.

✓ 31 кастрычніка ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа адбыўся дзіцячы ранішнік «Казкі жыцця», куды былі запрошаныя беларускія дзіцячы пісьменнікі. 1 лістапада прайшла прэс-канферэнцыя, прысвечаная святкаванню 135-годдзя з дня нараджэння народнага паэта Беларусі Якуба Коласа. 2 лістапада адбылося ўрачыстае гашэнне паштовай маркі, выпуск якой прымеркаваны да 135-годдзя з дня нараджэння народнага паэта, прайшла XXXI міжнародная навуковая канферэнцыя «Каласавіны –

Фота Наталі КУПРЭВІЧ

Цікавы Колас, або Малавядомае пра вядомага

З лістапада споўнілася 135 гадоў з дня нараджэння народнага паэта Беларусі, акадэміка, дэпутата Вярхоўнага Савета БССР Канстанціна Міхайлавіча Міцкевіча (Якуба Коласа). Мы са школьнай пары ведаем яго творы, можам прачытаваць геніяльныя радкі «Мой родны кут, як ты мне мілы...». Але так мала ведаем пра прыватнае жыццё паэта – з яго паліткеннямі, учынкамі, цікавымі падрабязнасцямі біяграфіі. Письменніка і грамадскага дзеяча Якуба Коласа, паводле ўстановак, належала паказваць выключна ў парадным абліччы. Асабістае жыццё дзяржаўнага чалавека, а тым болей пэўныя слабасці, не павінны былі цікавіць шараговага чытача. Гэта, маўляў, зніжала б веліч народнага песняра, абясцэньвала б яго творы. А між тым цікавыя звесткі, эпизоды і ўспаміны пра Якуба Коласа выразна раскрываюць рысы яго характару як чалавека і як пісьменніка ў іх арганічнай сувязі. Паўстае жывая фігура геніяльнага класіка нацыянальнай літаратуры і разам з тым – простага, чулага чалавека, гатовага адгукнуцца на чужое гора, прыйсці на дапамогу. Якуб Колас выношаваў жаданне напісаць кнігу «Пра сябе і пра час», бо яму хацелася, каб яго ўспрымалі не як «настаўніка нацыі», а як звычайнага чалавека без хрэстаматыйнай, глянцавай параднасці аблічча. На жаль, яму так і не ўдалося ажыццявіць сваю запавенную мару – напісаць грунтоўную аўтабіяграфію.

Паказальна, што месяцчлік «Літаратурныя каласавіны на Бярэзіншчыне» ў нашых бібліятэках адкрыў цыкл гадзінаў інфармацыі «Цікавы Колас», «Малавядомае пра вядомага», «10 фактаў біяграфіі класіка», «Купала і Колас: 10 падабенстваў».

Зусім не дзеля таго, каб задаволіць, магчыма, мяшчанскую цікаўнасць асобных чытачоў, а каб паказаць менавіта чалавечыя рухі ягонай душы. Важна нефармальна прадставіць сучаснікам Якуба Коласа ў сям'і, за пісьмовым сталом, на адпачынку, з малавядомых фактаў, эпизодаў, падрабязнасцяў біяграфіі складзіць мазаіку яго жыцця і творчасці.

Канстанцін Міхайлавіч – народны паэт Беларусі Якуб Колас – меў каля 40 псеўданімаў. Часам можна пачуць жарт: Якуб Колас – гэта псеўданім Янкі Купалы. Вельмі шмат падабенстваў у іх біяграфіях. Абодва народныя паэты, нарадзіліся ў адзін год, жонкі абодвух былі настаўніцамі аднаго года нараджэння. Абодва прыйшлі ў літаратуру ў пачатку XX ст., побач пахаваныя на Вайсковых могілках у Мінску. У 1937 г. абодва ледзь не сталі ахвярамі рэпрэсіяў. Абодва да вайны жылі ў Мінску, любілі гуляць у шахматы. Першая сустрэча Купалы і Коласа адбылася 105 гадоў таму на хутары Смольня каля вёскі Мікалаеўшчына, што ў Мінскай вобласці. Там, у хаце дзядзькі Антоса, Якуб Колас гасцінна сустракаў Янку Купалу, які прыйшоў на хутар пешшу ад Стоўбцаў уздоўж Нёмана.

Нарадзіўся Якуб Колас у беднай сялянскай сям'і. Жартаваў, што ў яго багацце, як у шляхецкага жаніха – венік-дзярках, лес і зямля пад пазногцямі. Вядомы пісьменнік жыве ў горадзе, але заўжды заставаўся прыхільнікам сялянскіх

Канстанцін Міхайлавіч – народны паэт Беларусі Якуб Колас – меў каля 40 псеўданімаў. Часам можна пачуць жарт: Якуб Колас – гэта псеўданім Янкі Купалы. Вельмі шмат падабенстваў у іх біяграфіях. Абодва народныя паэты, нарадзіліся ў адзін год, жонкі абодвух былі настаўніцамі аднаго года нараджэння. Абодва прыйшлі ў літаратуру ў пачатку XX ст.

распарадкаў: уставаў рана, каля 6 гадзінаў раніцы, рана клаўся спаць: паміж 9 і 10 гадзінамі вечара. Доўгі час Міцкевічы здымалі кватэру з пачынным ацяпленнем па вуліцы Старажоўскай у Мінску. Якуб Колас заўсёды зранку калоў дровы, паліў у печы, выбіраў попель. Любіў чысціць і падмятаць двор, прыбіраць снег. Неяк накіраваўся на рынак, каб купіць дроваў. І стаў сведкам таго, што ў высокавай дзвючынкі «нейкі злыдзень украў грошы». Папшкадаваў няшчаснае дзвюч і аддаў ёй усё, што было ў яго кішэні. Першая хата, якую пабудаваў Якуб Колас у 1928 г., стаяла там, дзе сёння дзвядцятка парк. Потым, да 70-годдзя паэта, быў узведзены для яго сям'і дом, дзе цяпер літаратурны музей. Прачытаў недзе ў дакументах XV ст., што ў Беларусі сеялі жыта і ячмень адначасова, пасля яравы ячмень скошвалі, і жыта давала добры ўраджай. Дапытлівы

пісьменнік з сялянскімі каранямі сеяў жыта на клумбе, праводзіў доследы. Сям'я Міцкевічаў трымала карову, якая зімой жыла ў горадзе, а на лета яе адпраўлялі ў вёску: гналі некалькі кіламетраў з Мінска на хутар. Дачы Якуб Колас не меў, шукаў лецішча ў навакольных вёсках – спачатку ў Маскоўшчыне, Ждановічах, а потым аблюбаваў пухавіцкія масціны. Стоўбцы і Мікалаеўшчына былі на той час польскімі землямі, там засталіся родныя і блізкія людзі, там памерла маці.

Якуб Колас быў заўзятым грыбніком, а пухавіцкія лясы былі ўраджайныя на грыбы. Разам з сынам неяк сабралі 539 баравікоў. Сушылі да пуда белых грыбоў. Якуб Колас прывозіў дары лесу ў Мінск, раздаваў сябрам і знаёмым. Неяк Якуб Колас прысутнічаў на пленуме абкама партыі з абмеркаваннем пытанняў нарыхтоўкі сельгаспрадуктаў. Слухаў уважліва даклады. У час перапынку, жартуючы, сказаў: «Калі вырашыце арганізаваць грыбовае міністэрства, то зрабіце мяне міністрам!»

Ён і рыбаком быў выдатным. Летнія вакацыі праводзіў у Пухавіцкім раёне: вёсках Беразанка, Загібелька, Балачанка. Ляшчоў цягаў больш за кілаграм. Пасля ўдзелу ў міжнародным антыфашысцкім кангрэсе пісьменніка ў Парыжы Якуб Колас напісаў:

Быў я ў Парыжы на кангрэсе, То Загібелька, браце, лешч. Грыбоў няма ў Булонскім лесе, А ў Сене хоць бы адзін лешч.

Якуб Колас часта рыбачыў на рапэ Талька. Паводле ўспамінаў паэта Антона Вялевіча, які працаваў карэспандэнтам Пухавіцкай раённай газеты: «Прыехаў у камандзіроўку ў калгас. Гарачыня, пайшлі купацца. Падступіліся да берага і ўбачылі дзвядзюк ў капелюшы, які сядзеў з вудамі. Ён пачаў нам махаць рукамі, каб пайшлі далей і не парушалі цішыні. Дзе дзе там! Расчырванелыя дзвюкі распрануліся і кінуліся ў вадку. Рыбак сабраў свае вуды і, незадаволены, пакрочыў дамоў. Потым увечары таварыш сказаў мне: «А ты ўсю рыбу разакнаў Якубу Коласу». Я ўсклікнуў заўважліва: «Дык гэта быў Якуб Колас? Чаму ты мяне не папярэдыў?» Я верыў і не верыў: а ці быў гэта паэт? Я думаў пра яго як пра дзівос-

нага чараўніка, пра казананага асілка, а ён звычайны чалавек у нейкім аблавухім капелюшы, басаногі. На што таварыш хітравата ўсмінуўся: «Спраўдныя рыбакі ў галёсах і макінтосах на рыбалку не хозяць».

На хутары Вусце Пухавіцкага раёна надарыўся такі запамінальны выпадак. Пайшоў паэт да свайго добрага знаёмага. Пасядзелі, выпілі вішнёвай настойкі на спірце, а міску «п'яных» вішань ён прынес дадому, ды ягады прасыпаліся на зямлю. Тут падбег шчанюк і хутка іх падабраў. Пад вечар гаспадыня дома заўважыла, што сабака ляжыць і не варушыцца. Расштурха-

Якуб Колас быў заўзятым грыбніком, а пухавіцкія лясы былі ўраджайныя на грыбы. Разам з сынам неяк сабралі 539 баравікоў. Сушылі да пуда белых грыбоў. Якуб Колас прывозіў дары лесу ў Мінск, раздаваў сябрам і знаё-

лым ла яго, а ён ісіці не можа – падгінаюцца ногі, падае. Калі разабраліся, у чым справа – вось было смеяну!

Якуб Колас меў імяны пісталет, які яму падараваў камандзір партызанскай брыгады «Польмыя» Яўген Піліпскіх. Паэт добра страляў з нагана і дробнакаліберкі, але на палаванне не хадзіў. Казаў, што ўсё жывое хоча жыць, і акрамя ваўка і каршуна нельга нікога забіваць.

Якуб Колас добра граў на скрыпцы. Гэтаму ён навучыўся ў настаўніцкай семінарыі. Іграў простыя песні, польку «Лявоніху».

У пачатку пісьменніцкай дзейнасці ён прызнаваўся: «Мой рукапіс адбраў вецер...». Ехаў паэт на месца свайго настаўніцтва ў Люсіна, стаў каля адчыненага вагна вагона, гартаючы сшытак з вершамі, напісанымі ў час вучобы ў семінарыі ў Нясвіжы. Пачалася навальніца, упалі першыя кроплі. Якуб Колас пачаў апускаць раму, забыўшыся, што трымае сшытак. Тут вецер яго і вырваў. З ім падобны выпадак адбываўся яшчэ раней у лесе. Вецер выхапіў чарнавікі з рук, ланёс вышэй соснаў. І – прытанне. У Якуба Коласа тады з'явілася боязь: ці не чакае такі лёс усё маё пісанне наогул. Наяліцкі бугра, выхапіць самае дарожнае, выб'е мяне з каліяны... Утопчацца ў гразь тое, над чым праводзіў бяссонныя ночы. Прадчуванне не абмінула. У 1924 г. ён вяртаўся на цягніку з Кіславодска, і на станцыі Ціхарэўска яго абакралі. Апроч чамадана з рэчамі, знікла другая радкацыя паэмы «Сьмон-музыка».

Усхвалявана прайшла сустрэча Якуба Коласа з героем апавесці «Дрыгва» – дзедам Талашом, якога самалётам прывезлі на Вялікую зямлю з глыбокага Палесся, з партызанскай зоны. Было гэта ў гасцініцы «Масква», куды пасялілі Талаша. Яны абняліся і пацалаваліся, як родныя. Якуб Колас з гонарам аглядаў яшчэ даволі моцную каржакава-тую фігуру 100-гадовага дзеда. Нават сказаў з гумарам:

– А ну, давай паспрабуем, хто каго перацягне, – і ён зачэпў указальным пальцам за такі ж палец Талаша. – Ого! Дык дзедка яшчэ мацнейшы за мяне! – засмаяўся Колас, калі заўважыў, што той не здаецца.

А дзед жыва адрэгаваў на жарт:

– А што ты думаў, слабакі з фрышамі б'юцца?

У апошнія гады жыцця Якуб Колас адчуваў страшэн-

нае адзіноцтва, нягледзячы на тое, што поруч з ім жылі сыны, нявесткі і малыя ўнукі, што няспынна знаходзіўся пад увагаю і павягаю з іх боку. Горыч страты жонкі і сына паліла яго сэрца. Стан здаровага пагаршаўся – больш за 20 разоў прыляплялася запаленне лёгкіх – вынік 60-гадовага стажу захаплення курывам. Ён пачаў курчыць з шасцігадовага ўзросту – бірозавое лісце, тытунь і іншую непатрэбшчыну. Некалі асілак – насіў чатырох семінарыстаў на сабе – цяпер з цяжкасцю хадзіў, а болі ў руках спраўна сведчылі аб перамене надвор'я. Яшчэ некалькі гадоў таму радка хто мог разгагнуць яго палец, а цяпер вуюкаў ад болю, калі хто з наведнікаў, вітаючыся, са шчырасцю паціскаў руку. З курывам давялося развітацца пасля таго, як прафесар Вінаградаў – у Крамлёўскай бальніцы – аглядаючы хворца, заўважыў: «Хочаце жыць – прыйдзецца кінуць цыгарэты». Як ні цяжка было адмовіцца ад старой звычкі, але давялося. Якуб Колас правёў тры гады ў царскай турме і нажыў язву страўніка. Гаварыў, што за сваё жыццё вышў вагон соды ад болю ў страўніку.

Памёр Якуб Колас у 74 гады за працоўным сталом у Мінску ў 1956 г. Лаўрэат Сталінскай прэміі, узнагароджаны ордэнам Леніна, акадэмік і дэпутат Вярхоўнага Савета быў вельмі проты. Прадчуванне не абмінула, а прапанаўся акуратна, але старамодна, як сельскі настаўнік. Да славы быў раўнадушны і вельмі неахвотна фатаграфаванься. Свой пастамент славы Якуб Колас узвёў сваёй творчасцю.

Паспрыяць больш глыбокаму знаёмству з творчасцю пісьменніка ў бібліятэках Бярэзіншчыны дапамогуць ацкы лістапада «Кожнаму наведніку – творцы Коласа», «Новае працтанне творчай класіка» з тэатрам апавяданняў «Адукацыя», «Кірмаш».

Тамара КРУТАЛЕВІЧ, загадчык аддзела маркетынгу Бярэзінскай ЦРБ

(Працяг тэмы. Пачатак у № 41)

***

Што гэта за дзяржава – Тэўтонскі ордэн? Як і калі яна ўзнікла? І чаму ездзіў туды Францыск Скарына?

Але ўсё па парадку. Як вядома, у Свяшчэннай Рымскай імперыі, што існавала на тэрыторыі Еўропы, улада імператара была вельмі слабай. Уся краіна была раздроблена на мноства княстваў-дзяржаваў. Такія ўмовы спрыялі ўтварэнню духоўна-рыцарскіх саюзаў.

Адзін з такіх саюзаў – Тэўтонскі ордэн, самы магутны і самы ўплывовы – быў напачатку ўтвораны за межамі Еўропы. Гэта здарылася ў Палесціне ў час крыжовых паходаў у 1190 годзе.

Утварылі яго карэнныя немцы на базе шпіталю Святой Марыі. Напачатку гэта было толькі ямялцтва нямецкіх рыцараў, якія аказаліся ўдалечыні ад роднай Германіі.

Крыжовыя паходы пахавалі надзею рыцараў на атрыманне зямлі ў Палесціне. І тэўтонцы вярнуліся ў Еўропу. Без зямлі і вялікіх грошай. У многіх з іх узнікла тады пытанне: за што ж яны ваявалі?

***

Каб стрымаць ваяўнічы дух тэўтонцаў, ім далі некаторыя землі ў Венецыі, а затым у Венгрыі. Але гэта былі невялікія шматкі, дзе асабліва не разгоніцца. Ды і тэя хутка адабралі. Ніхто не хацеў бачыць побач з сабой узброеных рыцараў, жаданні якіх былі рэзка акрэсленыя.

І вось тут, як Піліп з капяпелі, у гістарычную арэну выскочыў польскі ўдзельны князь Конрад Мазавецкі. Такія князі выскокваюць заўжды нечакана і прапаноўваюць тое, аб чым пазней вельмі шкадуець.

К. Мазавецкі прапанаваў рыцарам ні многа ні мала, а цэлую Хельмінскую зямлю. Тут жа хуценька вялікі магiстр Тэўтонскага ордэна фон Зальц заключыў з польскім князем дамову на нечаканы набатак.

Чаго хацеў князь Мазавецкі, змяшчаючы на сваіх землях ваяўнічых тэўтонцаў? Можна, ён думаў так засперагчы межы свайго княства ад прусаў, якія часцяком рабілі сюды набегі? Ці, можа, быў большы прыцэл: з дапамогай узброеных рыцараў захапіць прускія землі і далучыць іх да сваіх уладанняў?

Але князь Мазавецкі пралічыўся. Тэўтонцы і не думалі цягаць смяжаныя каштаны з агню для недалянабачнага польскага князя.

***

У 1233 годзе нямецкія рыцары прыступілі да метадычнага захопу прускіх зямель. Да 1239 года яны захапілі значныя тэрыторыі ўздоўж Віслінскага заліва (цяпер вядомы таксама як Калінінградскі. – «КГ»). У 1255 годзе завалодалі Земландскім паўвостравам (старажытны Самбійскі паўвостраў, цяпер вядомы як Калінінградскі. – «КГ»). Дзесьці за шэсцьдзесят

Казімір Ягелончык

каланісты, атрымаўшы вялікія ільготы, пачалі масава прыязджаць сюды. Іх надзялялі зямлёй, інвентаром, жывёлай. Добрая зямля радавала персялянцаў багатымі ўраджаямі.

Польшча ніяк не магла змірыцца са стратай сваіх зямель. Нездарма ў 1460 годзе польскі кароль Казімір Ягелончык, ён жа і князь ВКЛ, скажа горкія

слова: «Нават калі б мне давалі галаву пакласці і ў апошняй сарочцы застацца, то ніхто не дачакаецца, каб я выракаўся той зямлі, якую Тэўтонскі ордэн насупраць усіх правоў адарваў ад цела Каралеўства Польскага».

Гэта была знясілавальная барацьба. З часу прыходу рыцараў на прускую зямлю паміж Літвой, радзімай Скарыны, і Ордэнам пачаліся парубежныя сутычкі. Калі паглядзець хроніку тых часоў, то ствараецца ўражанне, што Ордэн абраў Літву полем для рыцарскіх турніраў.

***

Францыск Скарына з'явіўся ў Кенігсбергу ў маі 1530 года. Палякі называлі гэты

гарад Літвы – горад Кернаў (тут, мяркуецца, размяшчалася рэзідэнцыя вялікага князя літвыскага Трайдзеня і першاپачаткова вялікага князя Гедзіміна. – «КГ»). Гэта прыкладна за 35 кіламетраў на паўночны захад ад Вільні. Захопнікі разбурылі горад і літаральна зраўнялі яго з зямлёй.

Літвыская пагоня адказвала на гэта ўзаемнасцю. Коннікі не раз наведваліся на землі Ордэна. А ў 1410 годзе адбылася знакамітая Грунвальдская бітва, што закончылася паражэннем Ордэна. У 1411 годзе была падпісаная Таруньская мірная дамова, згодна з якой тэўтонцы былі змушаны адмовіцца ад тэрытарыяльных прэтэнзій і нават павінны былі выплачваць кантрыбуцыю на карысць Літвы і Польшчы.

Літвыская пагоня адказвала на гэта ўзаемнасцю. Коннікі не раз наведваліся на землі Ордэна. А ў 1410 годзе адбылася знакамітая Грунвальдская бітва, што закончылася паражэннем Ордэна. У 1411 годзе была падпісаная Таруньская мірная дамова, згодна з якой тэўтонцы былі змушаны адмовіцца ад тэрытарыяльных прэтэнзій і нават павінны былі выплачваць кантрыбуцыю на карысць Літвы і Польшчы.

***

Францыск Скарына з'явіўся ў Кенігсбергу ў маі 1530 года. Палякі называлі гэты

гарад Крулявец (беларусы Каралевец або Караявец. – «КГ»). Калі не ішлі ваенныя дзеянні, яны часта прывозілі сюды свае тавары.

Ужо больш за сто гадоў Кенігсберг быў сталіцай Тэўтонскага ордэна. А заставалі горад у 1255 годзе магiстр Тэўтонскага Ордэна Пеппа Остэрн фон Вертгайт і чэшскі кароль Пржэмысл II Атакар.

За гэты час рэзідэнцыя горад Крулявец (беларусы Каралевец або Караявец. – «КГ»). Калі не ішлі ваенныя дзеянні, яны часта прывозілі сюды свае тавары.

Ужо больш за сто гадоў Кенігсберг быў сталіцай Тэўтонскага ордэна. А заставалі горад у 1255 годзе магiстр Тэўтонскага Ордэна Пеппа Остэрн фон Вертгайт і чэшскі кароль Пржэмысл II Атакар.

За гэты час рэзідэнцыя горад Крулявец (беларусы Каралевец або Караявец. – «КГ»). Калі не ішлі ваенныя дзеянні, яны часта прывозілі сюды свае тавары.

Альбрэхт Брандэнбургскі

У крэпасці Тэўтонскага ордэна

Конрад Мазавецкі

гадоў тэўтонцы поўнаасцю скарылі Прусію.

Рымская царква ўхваліла паход рыцараў на Усход, дзе жылі язычнікі. Папа Рымскі сваёю рукою дабра-славіў іх на гэта.

Стварыўшы на землях Прусіі рыцарскую дзяржаву, тэўтонцы прыступілі да яе засялення. Хутка немцы і

Каго тут толькі ні было! Каралі Атакар і Іаан Чэшскія, Людовік Венгерскі, нямецкія каралі Карл IV, Гюнтэр Шварцбургскі, Рупрэхт Пфальцкі, Валінброк. А таксама герцагі і графы аўстрыйскія, галандскія, нямецкія, французскія, шатландскія ды іншыя.

Каго тут толькі ні было! Каралі Атакар і Іаан Чэшскія, Людовік Венгерскі, нямецкія каралі Карл IV, Гюнтэр Шварцбургскі, Рупрэхт Пфальцкі, Валінброк. А таксама герцагі і графы аўстрыйскія, галандскія, нямецкія, французскія, шатландскія ды іншыя.

У 1390 годзе крыжакі захапілі старажытную сталі-

Рыгор АНДРЭЯЕЦ

(Заканчэнне ў наступным нумары)

Падтрымаем праект «Чытаем па-беларуску з velcom!»

Прадстаўнікі Беларусі на дзіцячым конкурсе «Еўрабачанне» Хелена Мерааі і Руслан Асланаў падтрымалі вучняў 7-8 класаў, якія ўдзельнічаюць у рэспубліканскім конкурсе «Чытаем па-беларуску з velcom». Яны выклалі ў сацыяльных сетках ролік, у якім чытаюць верш Пімена Панчанкі «Родная мова». Сёлета да ўдзелу ў праекце запрашаюцца навучэнцы ўсіх школаў і гімназіяў Беларусі, а падтрымаць дзіцячых можа кожны ахвочы.

Удзельнік дзіцячага «Еўрабачання» ў 2015 годзе Р. Асланаў і Х. Мерааі, якая прадставіць нашу краіну на конкурсе сёлета, ужо сталі сябрамі праекта «Чытаем па-беларуску з velcom». 11 кастрычніка яны выступілі на адкрыцці конкурсу і падтрымалі будучых удзельнікаў. Паколькі першы этап конкурсу праходзіць у сацыяльных сетках, Руслан і Хелена самі запісалі відэа і размясцілі ў сваіх асабістых акаўнтах. Відэа можна паглядзець па спасылцы <https://youtu.be/g5KAyбzchqI>.

Х. Мерааі выступіць у фінале дзіцячага «Еўрабачання» ў Тбілісі 26 лістапада. Дзяўчына прызнаецца, што з радасцю падтрымлівае праект, бо вельмі любіць беларускую літаратуру і лічыць, што такі фармат конкурсу сапраўды цікавы для дзіцяй. «Я думаю, што вельмі выдатна знаёміцца з светам беларускай літаратуры менавіта такім чынам: аб'ядноўваючы школьную праграму і сацыяльныя сеткі», – распавяла Хелена.

Першы этап конкурсу «Чытаем па-беларуску з velcom» для вучняў 7-8 класаў праходзіць у сацыяльных сетках да 30 лістапада. Удзельнікі запісваюць відэа, дзе яны чытаюць твор са школьнай праграмы па беларускай літаратуры, і размяшчаюць запіс на асабістай старонцы ў Facebook, ВКонтакте або Instagram с афіцыйнымі хэштэгамі праекта #чытаемзвелком або #чытаемзvelcom. Лепшыя па меркаванні журы канкурсанта прымуць удзел у рэгіянальных этапах праекта. Пераможцы рэспубліканскага фінала атрымаюць смартфон маркі Apple.

Да праекта далучыліся беларускамоўныя іспанка і расіянін

Анхела Эспіноса Руйс жыве ў Іспаніі і піша вершы на беларускай мове, якую пачала вывучаць самастойна і працягнула на кафедры беларускай філалогіі Варшаўскага ўніверсітэта. А паэт Аляксей Арцёмаў жыве ў Туле (Расія) і таксама калісьці вывучыў беларускую мову, каб пісаць на ёй творы. Гэтыя літаратары сталі першымі замежнымі ўдзельнікамі паэтычнага флэшмоба, што праходзіць у падтрымку рэспубліканскага конкурсу «Чытаем па-беларуску з velcom».

Свой верш «Хачела» А. Эспіноса запісала на відэа і размясціла на сваіх старонках у сацыяльных сетках. Сама яна прызнаецца, што вывучыла беларускую мову для таго, каб знайсці сябе як літаратара і чалавека. «Калі з'явіўся шанец падтрымаць праект «Чытаем па-беларуску з velcom», я была неверагодна радавая і адразу пагадзілася. Хачу сказаць удзельнікам, каб не баяліся быць сабой. Літаратура дапамагае нам у гэтым, і гэтай магчымасцю трэба скарыстацца», – кажа ў відэапасланні А. Эспіноса.

Да Анхелы таксама далучыўся беларускамоўны паэт з Тулы А. Арцёмаў. Пісаць вершы на беларускай мове ён

пачаў у 2000 годзе. У падтрымку ўдзельнікаў конкурсу «Чытаем па-беларуску з velcom» Аляксей прачытаў свой верш «Ляці, валавока». «Асабіста для мяне беларуская мова пачалася з твораў Уладзіміра Караткевіча і Максіма Багдановіча. Я падтрымліваю ўдзельнікаў конкурсу і жадаю кожнаму знайсці менавіта сваю кнігу», – распавёў Аляксей.

Сваімі відэа Анхела і Аляксей падтрымалі паэтычны флэшмоб, які раней пачалі гульцы футбольнага клуба «Мінск», удзельнікі дзіцячага «Еўрабачання» Хелена Мерааі і Руслан Асланаў, акцёр і вядучы Юрый Жыгамонт, пераможца конкурсу чытальнікаў «Жывая класіка» Уладзіслаў Пракапенка. Усе яны запісалі на відэа адзін з твораў беларускай літаратуры і словы падтрымкі ўдзельнікам рэспубліканскага конкурсу «Чытаем па-беларуску з velcom». Любы ахвочы можа таксама падтрымаць юных удзельнікаў конкурсу і запісаць відэа, у якім чытае беларускі верш або прозу.

Таісія ПАЖОГІНА,
каардынатар праекта

Першыя грамадскія бібліятэкі ў Круговіцкай гміне

(Заканчэнне.
Пачатак у № 41)

Таксама функцыянавалі на Палессі перасоўныя кнігазборы. Сведчанняў пра іх наведванні ў вёсцы Круговіцкай гміны, аднак, не трапілася.

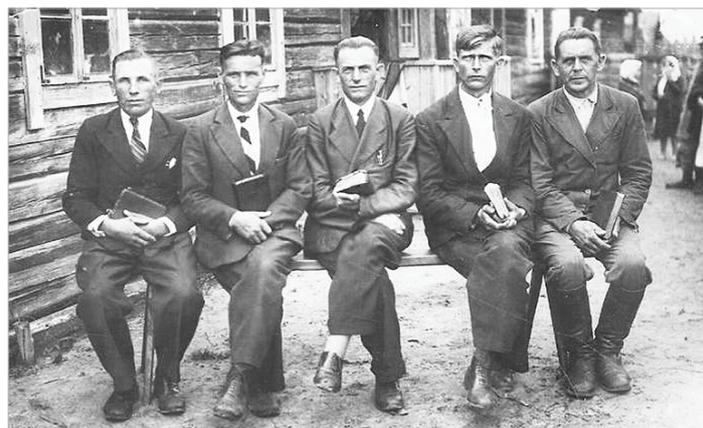
Такім чынам, на тэрыторыі Круговіцкай гміны сфармавалася сетка адкрытых для паспалітага людю бібліятэк. Толькі адна з іх размясцілася ў адміністрацыйным цэнтры, астатнія – у мястэчку.

Польскія ўлады, з аднаго боку, каталізавалі стварэнне бібліятэк, прадпісвалі іх адкрыццё грамадскім арганізацыям. З іншага боку, праяўляўся пільны клопат пра палітычную «стэрыльнасць» бібліятэчнай літаратуры. Таму час ад часу праводзіліся праверкі. Забароненая літаратура была знойдзена ў прыватных зборах жыхароў населеных пунктаў Круговіцкай гміны: у Яна Шышкі з вёскі Будча і яўрэя Менахема Барковіча з мястэчка Ганцавічы.

З сярэдзіны 1930-х гг. невялікія кніжныя фонды пачынаюць фармавацца ў ганцаўскіх месціцах і нават вяскоўцах. У гэты час адбываецца павышэнне ўзроўню пісьменнасці. Сёння складана ўявіць, што ў той час не ўмела чытаць да 70% палешукоў узростам ад 10 гадоў. Аднак гэта не значыць, што астатнія наведвалі бібліятэкі. Такіх у другой палове 1930-х гг. у Палескім ваяводстве было каля 1,5%. Верагодна, у Круговіцкай гміне гэты паказчык быў трохі вышэйшы. Перадусім за кошт месцічковаўцаў. У суседняй гміне, Хатыніцкай, якая за саветамі ўвойдзе ў склад арганізаванага Ганцавіцкага раёна, было зусім толькі пару кнігазбораў – у цэнтры адміністрацыйнай адзінкі і ў Малькавічах, па сутнасці, мястэчку з чыгуначнай станцыяй.

Галоўным чынам бібліятэчныя кнігазборы культурных устаноў і прыватных уладальнікаў на Палессі складаліся з літаратуры сельскагаспадарчай тэматыкі. Гэта было натуральным для мясцовасці з пераважна сялянскім насельніцтвам.

17 верасня 1939 г. Чырвоная Армія перайшла савецка-польскую мяжу, і Заходняя Беларусь апынулася пад новай уладай. Друкаванае слова пачынае працаваць на іншую ідэалогію. Любыя кніжныя зборы трапляюць пад увагу спецслужбаў. Між тым, на тэрыторыі Ганцавіцкага раёна, утворанага ў канцы 1939 г., за кароткі час фонды бібліятэк былі вычышчаныя. Аднавае рашэнне – аб ліквідацыі варожай літаратуры – было прынятае 31 студзеня 1940 г. Найперш знішчаліся выданні на польскай мове. Не таму, што яны ўсе спрэс былі антыбальшавіцкімі. Часцей за ўсё з прычыны няўмення прадстаўнікамі новай улады прачытаць і разглядзець

Кнігалюбы (Ганцавічы, 1930-я гг.)

Вялікія Круговічы. Парк пры былой сядзібе Абуховічаў (наш час)

змест кніг, сярод якіх нямала было мастацкай літаратуры.

Новых бібліятэчных устаноў пры ўсіх прыкладзеных высілках у перыяд панавання 1939 – 1941 гг. бальшавіцкай ўлады па вялікім рахунку не здолела

стварыць, каб разгарнуць іх дзейнасць. Так, адсутнасць бібліятэкі нават у раённым цэнтры канстатуюцца ў архіўных дакументах пра пасяджэнне раённага кіраўніцтва па пытаннях культурнага развіцця Ганцавіцкага раёна, што адбылося ў красавіку 1940 г. Прычым адзначана, што насельніцтва патрабавала і такой культурнай устаноў.

Тым не менш пра фармальнае заснаванне бібліятэкі ў Ганцавічах за той кароткі прамежак часу савецкай улады ў Заходняй Беларусі можна казаць. Паводле звестак з Брэсцкага архіва бібліятэку адкрылі ў чэрвені 1940 г.

Ведаючы савецкую рэчаіснасць, можна, аднак, сумнявацца, што функцыянаванне бібліятэкі было паўнаважным: ішла Другая сусветная вайна. І пэўным пацвярджэннем гэтаму – адсутнасць у архівах дакументаў пра дзейнасць савецкіх бібліятэк у тагачасе.

Савецкія бібліятэкі ў азначанай мясцовасці фактычна ўзнікаюць па вайне.

Анатоль
ТРАФІМЧЫК

Георгіеўскія кавалеры Віцебшчыны:

біяграфічны летапіс

(Працяг.

Пачатак у №№ 39–41)

Іван Якаўлевіч Сапежка

Нарадзіўся ў 1890 г. Месца нараджэння: Магілёўская губ., Сенненскі (не Шенінскі) пав., Латыгаўская вол., в. Сапегі (цяпер Віцебская вобл., Сенненскі р-н, Ходцаўскі с/с, в. Сапегі).

З сялянцаў. Прызваны на вайсковую службу ў 1912 г. у 14-ы Сібірскі стралковы полк. Удзельнік Першай сусветнай вайны, старшы унтэр-афіцэр.

Іван Сапежка

Узнагароды: Георгіеўскія крыжы 1-й – 4-й ступеняў. Далейшы лёс нявысветлены.

Іван Сцяпанавіч Суторма

Нарадзіўся 11 (23) верасня 1882 г. Месца нараджэння: Віцебская губ. (магчыма, Лепельскі пав.).

Удзельнік Першай сусветнай вайны: у 1914 г. падпрапаршчык 223-га Адоўскага пяхотнага палка. У 1916 г. скончыў 1-ю Тыфліскую школу прапаршчыкаў.

Узнагароды: Георгіеўскія крыжы 1-й – 4-й ступеняў. Далейшы лёс нявысветлены.

Ісак Фаміч Фамін

Нарадзіўся ў 1888 г. Месца нараджэння: Віцебская губ., Гарадоцкі пав., Мішневіцкая вол., в. Завусыса (ці Завусыска; знаходзілася пры ўпадзенні р. Вусыса ў р. Вобаль, пазней злілася з в. Мішневічы цяпер Шумілінскага р-на Віцебскага вобл.).

З беднай шматдзетнай сялянскай сям'і. Быў старэйшым з дванаццаці дзяцей. Рана пачаў працоўную дзейнасць, наймаўся ў батракі да заможных сялянцаў. Паспяхова скончыў царкоўна-прыходскую школу і вярнуўся да сялянскай працы, карміў сям'ю. Паспяхова асвоіў сталярную і цяслярскую справы. Яго цяслярскія працы славіліся на ўсю акругу. Па дасягненні прызыўнага ўзросту – на вайсковую службу. Служыў у кавалерыі. У час тэрміновай службы ва Усходняй Сібіры пазнаёміўся з рэвалюцыйнымі ідэямі, дапамагаў хавалца рабочым – ахвярам Ленскага расстрэлу ў 1912 г.

Ісак Фамін

Ужо ў першы год Першай сусветнай вайны стаў кавалерам чатырох Георгіеўскіх крыжоў.

Пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі перайшоў на бок бальшавікоў, служыў у Чырвонай Арміі. Удзельнік грамадзянскай вайны: змагаўся пад камандаваннем К. Варашылава. Пасля звальнення ў запас вярнуўся на радзіму, быў абраны старшынёй камбета, працаваў у валасным выканкаме. Браў актыўны ўдзел у калектывізацыі: арганізатар і першы старшыня камуны, затым калгаса ў роднай вёсцы.

У гады Вялікай Айчыннай вайны актыўна дапамагаў партызанам, як сувязны не аднойчы рызыкаваў жыццём, збіраючы для партызанскага камандавання каштоўныя звесткі. Пасля вайны да апошніх дзён жыцця працаваў у саўгасе сталярар, таксама выконваў цяслярскія працы.

Заслужаны член саўгаса «Мішневічы» Шумілінскага раёна. Памёр 12 жніўня 1970 г. Матэрыялы пра І. Фаміна змешчаныя ў экспазіцыі Шумілінскага раённага гісторыка-краязнаўчага музея.

Іларыён Мікітавіч Чахоўскі

Нарадзіўся 20 кастрычніка (1 лістапада) 1879 г. Месца нараджэння: Магілёўская губ., Аршанскі пав., Новатухінская вол., в. Гараны (да 1970-х гг.) існавала на тэрыторыі сучаснага Засценкаўскага с/с Дубровенскага р-на Віцебскага вобл.).

Прызваны на вайсковую службу ў 1901 г. у 148-ы Каспійскі пяхотны полк. За асабістую мужнасць у час руска-японскай вайны ўзнагароджаны знамямі адзнакі ваеннага ордэна Святога Георгія 3-й і 4-й ступеняў. 20 лютага 1905 г. паранены. Пасля выздаравлення застаўся на звыштэрміновай службе ў 100-тым Астроўскім пяхотным палку. Пазней скончыў школу падпрапаршчыкаў. У 1911 г. пераведзены на службу ў 99-ы Івангародскі пяхотны полк. Удзельнік Першай сусветнай вайны. За выключную адвагу ў верасні і кастрычніку 1914 г. адзначаны Георгіеўскімі крыжамі 1-й і 2-й ступеняў і атрымаў афіцэрскае чын прапаршчыка. Неаднойчы паранены і кан-

тужаны. У 1916 г. – малодшы афіцэр 99-га Івангародскага пяхотнага палка.

Узнагароды: Георгіеўскія крыжы 1-й – 4-й ступеняў; ордэн Святога Ганны 4-й ступені з надпісам «За храбрасць»; брытанскі медаль «За выдатныя паводзіны».

Георгіеўскім крыжам 2-й ступені ўзнагароджаны за наступны подзвіг: «23 студзеня 1914 г. во время боя принял в командование роту, мужественно и хладнокровно распоряжался в бою, примером личной храбрости ободрял нижних чинов. Будучи сильно контужен, остался в строю, продолжая исполнять обязанности командира роты».

Георгіеўскім крыжам 1-й ступені ўзнагароджаны за наступны подзвіг: «5 октября 1914 г. производил разведку с целью узнать место расположения неприятельских постов, которые нам были неизвестны; при перестрелке был опасно ранен и остался в строю».

Далейшы лёс невядомы.

Фёдар Іванавіч Шасцёнак

Нарадзіўся ў 1891 г. Месца нараджэння: Віцебская губ., Гарадоцкі пав., Зайкоўская вол., в. Лугі (у першакрыніцы – хутар Лучы; былы хутар Лугі на тэрыторыі сучаснага Мяханскага с/с Гарадоцкага р-на Віцебскага вобл.).

З сялянцаў. Прызваны на вайсковую службу ў 1912 г. і 26 снежня залічаны ў 14-ю роту 18-га Сібірскага стралковага палка. Скончыў палкавую вучэбную каманду. Малодшы, затым – старшы унтэр-афіцэр. Удзельнік Першай сусветнай вайны: фельдфебель, падпрапаршчык, прапаршчык.

Узнагароды: Георгіеўскія крыжы 1-й – 4-й ступеняў.

Далейшы лёс нявысветлены.

Аляксандр Рыгоровіч Яшчанка
Гады жыцця невядомыя. Урадзец Віцебскага губ.

Удзельнік Першай сусветнай вайны: у 1914 г. падпрапаршчык лейб-гвардыі гусарскага палка. За баявыя заслугі атрымаў чын прапаршчыка са старшынствам (з 13 ліпеня 1915 г.). У 1917 г. – паручнік 5-га Александрыйскага гусарскага палка.

Узнагароды: Георгіеўскія крыжы 1-й – 4-й ступеняў; ордэн «Георгіеўскі крыж» 4-й ступені з лаўровай галінай.

Георгіеўскімі крыжамі 4-й і 3-й ступеняў ўзнагароджаны «за выдаючыяся подвиги храбрости и самоотвержения против неприятеля в боях» (абодва – Загадам па 1-й Арміі за № 110 ад 12 верасня 1914 г.). Афіцэрскаму ордэнам «Георгіеўскі крыж 4-й ступені з лаўровай галінай» адзначаны за: «в бою 21 августа 1917 г. у двора Подекай, когда эскадрон оказался совсем отрезанным от наших войск противником, своей исключительной храбростью, личным примером и познанием, несмотря на сильный ружейный пулемётный огонь противника, от которого мы несли потери, продолжал ходить во весь рост по цепи и, увлекая всех своим спокойствием и мужеством, не отступал до тех пор, пока не получил от ординарца Уланского дивизиона старшего унтер-офицера Суходаева приказание. Находясь после него, в трудном и даже безвыходном положении, и ободряя всех своей решительностью и хладнокровием, сумел своим опытом вывести товарищей из неминуемой опасности и позора попасть в плен. 22 августа, находясь в бою у будки № 2257 вблизи станции Хинценберг, вторично находясь под ружейным и артиллерийским огнём тяжёлой артиллерии противника, продолжал воодушевлять товарищей, своей редкой храбростью и неустранимостью. Будучи там же ранен, остался в строю и помогал подносить вдали стоящему санитарному поезду раненых».

Канстанцін ГАЙДУКОВ,
Барыс МАЦВЕЕВ, г. Віцебск

(Заканчэнне ў наступным нумары)

У Заброддзі ў Вілейскім раёне 11 лістапада 2017 г. з ініцыятывы мастака і краязнаўцы Барыса Цітовіча адбылася рэканструкцыя падзей стогодовай даўніны

З глыбіні стагоддзяў дайшла да нас вялікая заповідзь: шануй бацьку свайго і маці сваю. Жанчына, дзякуючы якой мы прыходзім на гэтую зямлю, назаўсёды застаецца для кожнага анёлам-ахоўнікам.

Радуе, што сапраўдных захавальнікаў хатняга ачага на Любаншчыне няма. Сярод іх – Марыя Панамарэнка з вёскі Рэдкавічы. Нарадзілася Марыя Мікалаеўна ў 1932 г. у беднай прапавітай сялянскай сям’і, дзе гадавалася чацвёра дзяцей. Калі дзяўчынцы было дзесяць гадоў, памерла маці. Неўзабаве бацька прывёў у хату другую жонку, Васіліну, і ў сям’і нарадзіліся яшчэ тры дачкі.

Марыя не звяртала ўвагі на цяжкасці, бо добра зарабляла.

Марыя Мікалаеўна часта ўспамінае тыя гады, калі жыла ў невялікай карэльскай сям’і. Гаспадары абыходзіліся з ёй як з роднай дачкой, і дзяўчына старалася дагадзіць ім. Уранку, да працы, хадзіла ў лес па грыбы і ягады. «Столькі многа іх было на той час, – кажа мая суразмоўца, – журавінаў, буякоў... Ягады ссыпалі ў

ся паміж маладымі людзьмі сяброўства, якое хутка ператварылася ў сапраўднае каханне. Пабраўшыся шлюбам, пайшлі жыць у невялікую хаціну.

У 1955 г. нарадзілася дачушка Райка. Але нядоўга радаліся маладыя бацькі: дзяўчынка пачала часта хварэць, дактары казалі, што з-за мясцовага клімату.

Марыя і Аляксандр вырашылі ехаць на радзіму. У го-

.....
 – Сучасная моладзь нейкай нерашучая, – разводзіць рукамі мая суразмоўца. – Дзеці – гэта ж вялікая радасць. На цяперашні час я б яшчэ больш дзетак нарадзіла, – весела разважае зямлячка. – Гэта ж толькі падумайце, разумныя людзі машыны прыдумалі, якія самі бялізну мыюць, перапалоскаваюць. А я ж, бывала, прыйду з калгаснай працы, накармлю сям’ю, дагледжу гаспадарку, а пасля поўначы мыю адзене дзяцей, каб заўсёды чыстымі хадзілі. А яшчэ ж грошы немалыя плаціць дзяржава за нараджэнне дзяцей, за догляд іх да трох гадоў. Я ж у свой час пасяджу два тыдні дома пасля нараджэння дзіцяці – і зноў на працу ў калгас. Праўда, падрасці дзеці, бачылі, як мы з гаспадаром працуем з рання да позняга вечара, і стараліся нам ва ўсім дапамагаць.

А я падумала: гэта ж сапраўднае шчасце, што ёсць каму наведвацца ў бацькоўскую хату, што кожны выхадны дзень поўніцца яна дзіцячымі галасамі і што няма калі Марыі Мікалаеўне сумаваць. Шчасце і душэўная асалода любой жанчыны, трываласць сям’і – у дзецях. Таму гаспадыня задаволеная сваім вялікім сямействам.

– Багатая я цяпер стала, – зазначае Марыя Мікалаеўна, – бо ў мяне ўжо дваццаць два ўнукі, дваццаць пяць праўнукаў і адзін праўнуку.

І жанчына кожнага агортвае цеплынёй, клопатам, увагай, падтрымлівае добрым словам. Хапае ў яе мудрасці, вопыту, душэўнасці, таму вырашчана і выхавана добрых дзяцей, стварыла ў сваім доме атмасферу ўтульнасці, добразычлівасці. Сваёй гасціннасцю прыцягвае і аднавяскоўцаў, бо за ўсё жыццё ніколі ні з кім не пасварылася, нікога не пакрыўдзіла, нікому не перайшла дарогу.

І цяпер Марыя Мікалаеўна не сядзіць без справы. Як і раней, у яе паўсюль чысціня і парадка. Кожны дзень з радасцю сустракае сваіх унукаў і праўнукаў. Вось у гэтым, мабыць, і ёсць сакрэт сапраўднага сямейнага дабрабыту і мацярынскага шчасця.

– Жыццё нам дадзенае, каб пражыць яго годна, – кажа Марыя Мікалаеўна, – гэта значыць, у любові, дабрыні, шчасці, радасці. А дзе ўсё гэта, як не ў дзецях?!

.....
 – Думала, – прызнаецца Марыя Мікалаеўна, – што цяжка з дзецьмі, калі яны малыя. А потым, як пакінулі роднае гняздо, зразумела, што цяпер і пачынаюцца галоўныя перажыванні

Шчасце – у дзецях

Безумоўна, цяжка жылося ў тыя часы вялікай сям’і. Кожнае дзіця з маленства ведала, што адзінай крыніцай існавання з’яўляецца праца, толькі яна забяспечвае чалавека ўсім неабходным. Таму бацька вучыў сваіх сыноў і дачок заўсёды ставіцца да працы сумленна, з поўнай аддачай і цяргеннем. Вельмі добра засвоіла гэтую навуку Марыя і, колькі памятае сябе, ніколі не сядзела без справы. З малых гадоў зведала, чаго варты кожны кавалак хлеба і кожная капейка.

Першы клас дзяўчынкі скончыла да вайны, пасля вайны адвучылася яшчэ два класы і стала дапамагаць бацькам на гаспадарцы. У тыя цяжкія гады выжыць зноў-такі дапамагала праца. Але ж вясёлая, спрытная, працавітая дзяўчына марыла зарабіць багата грошай, каб дапамагчы сям’і. Сямнаццацігадовая Марыя з сяброўкамі завербалася і паехала ў далёкую Карэлію, у горад Кубава. Там амаль год дзяўчаты працавалі на будоўлі. Было нялёгка, але

.....
 Адно за адным у сям’і нараджаліся дзеці – на свет з’явіліся яшчэ восем дачушак і адзін сыноч. Выхоўваць дзесяць дзяцей – вялікая праца і адказнасць. Прыходзячы позна ўвечары з працы, не ведала рупліва гаспадыня, ці то за дзяцей, ці то за гаспадарку брацца. Але спраўлялася, ды яшчэ ў вольныя хвіліны вельмі любіла вышываць

рад гаспадыня ехаць адмовілася, бо сумавала па вёсцы свайго дзіцства. Прыехаўшы ў Рэдкавічы, пачалі будаваць сваю хату, разнастайныя пабудовы, завялі вялікую гаспадарку. Марыя працавала ў палыводчай брыгадзе, Аляксандр уладкаваўся дарожнікам ў любанскае дарожна-будульнічае ўпраўленне.

.....
 Адно за адным у сям’і нараджаліся дзеці – на свет з’явіліся яшчэ восем дачушак і адзін сыноч. Выхоўваць дзесяць дзяцей – вялікая праца і адказнасць. Прыходзячы позна ўвечары з працы, не ведала рупліва гаспадыня, ці то за дзяцей, ці то за гаспадарку брацца. Але спраўлялася, ды яшчэ ў вольныя хвіліны вельмі любіла вышываць. Калі я пытаюся ў Марыі Мікалаеўны, ці цяжка было ўпраўляцца з такой вялікай сям’ёй, яна горда адказвае: «Не, я ж тады спраўнай маладзціцай была, шустрый. Бывала, ляжаш спаць у тры гадзіны ночы, а

.....
 Шчасце і душэўная асалода любой жанчыны, трываласць сям’і – у дзецях. Таму гаспадыня задаволеная сваім вялікім сямействам

.....
 бочкі, перасыпаючы цукрам, грыбы таксама марынавалі ў бочках. А рыбы ўсякай было ў мясцовым возеры! Вялікі яе і стараліся, каб была «з душком». Хоць доўга я прывыкала да гэтай яды, але жылося мне там весела».

Падумвала Марыя ўжо выйсці за карэльца замуж, многія прапаноўвалі, але ніхто з іх не спадабаўся. З будучым мужам Аляксандрам Панамарэнкам Марыя пазнаёмілася ў рабочай сталовай. Хлопец, які прыехаў з Гомеля на будоўлю, адразу запрымцеў чарняву прыгажуню з доўгай касой. Ёй таксама спадабаўся бялы ветлівы юнак, і завязала-

.....
 Шчасце і душэўная асалода любой жанчыны, трываласць сям’і – у дзецях. Таму гаспадыня задаволеная сваім вялікім сямействам

.....
 вёсцы Шыпілавічы, іншыя дзеці – у Мінску і Гомелі.

– Думала, – прызнаецца Марыя Мікалаеўна, – што цяжка з дзецьмі, калі яны малыя. А потым, як пакінулі роднае гняздо, зразумела, што цяпер і пачынаюцца галоўныя перажыванні

.....
 У 1965 г. жанчына была ўзнагароджаная медалём Мацярынства, у 1974 г. ёй прысвоілі ганаровае званне «Маці-геранія», Марыя Мікалаеўна мае ордэны «Матчына слава».

За шматгадовую добра сумленную працу ў палыводстве нашая зямлячка ў 1982 г. была адзначана медалём «Ветэран працы», працоўны стаж М. Панамарэнкі – 38 гадоў. Але не змагла жанчына прызвычацца да слова «пенсіянерка» і яшчэ дзесяць гадоў адпрацавала ў Рэдкавіцкім доме механізатара прыбіральшчыцай. Жыве адна, бо ў 1995 г. яе муж пайшоў з жыцця.

Цяпер Марыя Мікалаеўна пастаянна дома, часта сядзіць на лавачцы ў дагледжаным садзе, дзе мы і гутарылі.

.....
 Мамы нашыя святыя!
 Вы дорыце жыццё, вы доўжыце род чалавечы, вы наша слава і наша сіла!

Марыя СЛІВЕЦ,
 бібліятэкар Рэдкавіцкай сельскай бібліятэкі Любанскага раёна

Новая кніга прафесара

Напрыканцы кастрычніка ў офісе TUT.BY адбылася творчая сустрэча з вядомым навукоўцам, доктарам гістарычных навук Аляксандрам Гужалоўскім. Нагоду стаў выхад ягонай чарговай кнігі – «Сексуальная рэвалюцыя ў Савецкай Беларусі 1917 – 1929 гг.» (выдавец А. Янушкевіч). Папярэдня з’явілася на свет у 2012 годзе і мела назву «Чырвоны аловак. Нарысы па гісторыі цэнзуры ў БССР».

Аляксандр Гужалоўскі
 СЭКСУАЛЬНАЯ
 РЕВАЛЮЦЫЯ
 У САВЕЦКАЙ БЕЛАРУСІ
 1917-1929 гг.

Літаратурная навінка з’яўляецца першым у айчынных гістарыяграфіі комплексным даследаваннем радыкальных зменаў у сямейна-шлюбных стасунках і сексуальным жыццём беларускага грамадства пасля 1917 года.

Першае савецкае дзесяцігоддзе характарызуецца неверагоднай па сённяшніх мерках свабодай нораваў. Сексуальная рэвалюцыя (менавіта такі тэрмін выкарыстоўваецца

.....
 ца ў навуцы) прывяла да дэзарганізацыі традыцыйнага сямейна-шлюбнага ладу і нарматыўнай няпэўнасці, паслаблення інстытуту шлюбу і заснаванай на ім сексуальнай маралі.

Кніга напісаная на багатым фактычным матэрыяле, з прыцягненнем новых архіўных крыніцаў. Рэцэнзенты: дактары гістарычных навук, прафесары І. Калачова і І. Чыкалава. У афармленні вокладкі выкарыстаны плакат А. Стражава-Браслаўскага 1926 года.

На мерапрыемстве добрую прамову пра аўтара і яго працу агучыла Таццяна Бембель.

Вечарына, што доўжылася 2 гадзіны і закончылася аўтограф-сесіяй прафесара А. Гужалоўскага, была цікавая. Ахвочыя маглі тут жа набыць новае выданне.

Кніга будзе цікавай шырокаму колу чытачоў.

Аляксей ШАЛАХОЎСКИ

Лістапад

16 – Лукса Валянцін Антонавіч (1937, Полацк – 2012), пісьменнік, перакладчык, публіцыст, лаўрэат Літаратурнай прэміі імя П. Броўкі (1994), Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1996) – 80 гадоў з дня нараджэння.

18 – Кавалёў Павел Нічыпаравіч (1912, Клімавіцкі р-н – 1995), беларускі празаік, драматург, перакладчык, заслужаны работнік культуры Беларусі – 105 гадоў з дня нараджэння.

18 – Міхась Машара (Міхаіл Антонавіч; 1902, Шаркаўшчынскі р-н – 1976), паэт, празаік, драматург, перакладчык – 115 гадоў з дня нараджэння.

19 – Скорыкаў Мікалай Мікалаевіч (1957, Гомель), артыст эстрады, народны артыст Беларусі – 60 гадоў з дня нараджэння.

20 – Георгій Каніскі (свецк. Рыгор; 1717 – 1795), царкоўны і грамадскі дзеяч, пісьменнік, асветнік, архіепіскап Магілёўскі і Беларускі, святы Беларускай Праваслаўнай Царквы – 300 гадоў з дня нараджэння.

20 – Касач Павел Мікалаевіч (1887, Мінскі р-н – 1977), дзеяч самадзейнага мастацтва, кампазітар, заслужаны дзеяч культуры Беларусі – 130 гадоў з дня нараджэння.

21 – Гурскі Канстанцін Іванавіч (1907, Капыльскі р-н – 1943), беларускі мовазнаўца – 110 гадоў з дня нараджэння.

22 – Златава Людміла Іванавіч (1937), артыстка оперы, народная артыстка Беларусі – 80 гадоў з дня нараджэння.

23 – Сідарава Алена Юр'еўна (1957, Мінск), актрыса тэатра, заслужаная артыстка Беларусі – 60 гадоў з дня нараджэння.

23 – Усачоў Аляксандр Фёдаравіч (1907 – 1949), харавы дырыжор, заслужаны артыст Беларусі – 110 гадоў з дня нараджэння.

26 – Міхась Скрыпка (Міхаіл Аляксандравіч; 1907, Бярэзінскі р-н – 1991), пісьменнік-сатырык, драматург, перакладчык – 110 гадоў з дня нараджэння.

26 – Тшацкоўская (Трашчкоўская, дз.в. Манькоўская) Зоф'я Адамаўна (1847, Капыльскі р-н – 1911), польская і беларуская пісьменніца, перакладчыца – 170 гадоў з дня нараджэння.

27 – Жалтоўскі Іван Уладзіслававіч (1867, Пінск – 1959), беларускі і расійскі архітэктар, ганаровы член НАН Беларусі, акадэмік Акадэміі архітэктуры СССР, заслужаны дзеяч навукі і мастацтваў Расіі, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР (1950), узнагароджаны ордэнам Леніна – 150 гадоў з дня нараджэння.

29 – Шах Соф'я Мікалаеўна (1947, Калінкавіцкі р-н), паэтэса, майстар сенастаў, аўтар паэтычных і вучэбна-метадычных кніг, педагог – 70 гадоў з дня нараджэння.

30 – Казімір ІВ Ягелончык (1427 – 1492), вялікі князь літоўскі, кароль польскі – 590 гадоў з дня нараджэння.

У тэатры «Зьніч»

20 лістапада на сцэне будзе ісці дзіцячы монаспектакль «**Анёл-ахоўнік**» Сяргея Кавалёва паводле вершаў Кармэн Барнос дэ Гаштольд. Перадаюць просьбы жывых істотаў, братоў нашых меншых, да Усявышняга анёлы і анёлкі – незямныя істоты з крыльцамі. Адзін з такіх анёлкаў стаўся героем спектакля.

Выканаўца – Раіса Астразінава, рэжысёр-пастаноўшчык – Галіна Дзягілева.

Увечары дарослых глядачоў чакаюць на паэтычным монаспектаклі «**Не праклінай, што я люблю**» паводле вершаванага рамана Ніла Гілевіча «Родныя дзеці». У ім даследчык беларускага фальклору, быту, тонкі знаўца жывоў народнай гаворкі Н. Гілевіч стварыў своеасабліваю паэтычную сюіту, дзе гарманічна знітоўваюцца гумарыстычныя ноты і пранікнёная, шчымылівая музыка каханья, чуюцца напевы роднай зямлі... Усе гэта перадаў на сцэне выканаўца Мікалай Лявончык. Аўтар інсцэніроўкі, рэжысёр-пастаноўшчык – Галіна Дзягілева, музычнае суправаджэнне на цымбалах зладзіць Алена Літаш.

22 лістапада для маленкіх глядачоў будзе ісці монаспектакль «**Мой маленкі прыць**» паводле аднайменнага твора Антуана дэ Сент-Экзюперы ў перакладзе Ніны Маціш. «Зоркім можа быць адно толькі сэрца», – сказаў маленкі хлоп-

чык, які прыляцеў на Зямлю з астэроіда, каб знайсці сябра. Але апынуўся ён у пустыні...

Выканаўца – Раіса Астразінава. Аўтар інсцэніроўкі, рэжысёр-пастаноўшчык – Галіна Дзягілева.

Увечары на сцэне монаспектакль «**Прыпадаю да нябёс**» паводле вершаў Яўгенія Янішчыц. Для яе паэзія стала жыццём, сфармавала як асобу. Яе паэтычныя вобразы не адлускаюць чытача, нязменна саграюць яго.

Выканаўца – заслужаная артыстка Рэспублікі Беларусь Ларыса Горцава. Аўтар інсцэніроўкі, рэжысёр-пастаноўшчык – Галіна Дзягілева. Музычнае суправаджэнне (цымбалы) – Марыя Кучынская.

24 лістапада ў Беларускай дзяржаўнай філармоніі адбудзецца **тэатральна-канцэртная імпрэза «Мне светла...»**, прымеркаваная да 80-годдзя Белдзяржфілармоніі.

У і аддзяленні адбудзецца прэм'ера монаспектакля «**Мама**» паводле п'есы чэшскага драматурга Карэла Чапека і вершаў народнага паэта Беларусі Рыгора Барадулліна, якія ён прысвяціў сваёй маці. Падзеі

спектакля адбываюцца ў мінулым, таму так натуральна ўспрымаюцца сны і ўспаміны маці, яе размовы з сынамі. Геранія выглядае мудрай і ўнутрана моцнай, і нам складана паверыць, што яна можа быць слабай, сумняваюцца або мець патрэбу ў дапамозе. Спектакль сцвярджае, што насамрэч смерці няма, ёсць толькі бясконцае любоў.

Аўтар інсцэніроўкі, рэжысёр-пастаноўшчык, выканаўца – Галіна Дзягілева. Мастак-пастаноўшчык – Андрэй Мерацкаў, кампазітар – Алег Залётнев.

У і аддзяленні глядачоў чакае канцэртная праграма з удзелам калектываў Беларускай дзяржаўнай філармоніі, артыстаў, літаратараў, сяброў тэатра.

Рэжысёр-пастаноўшчык імпрэзы – заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі Ніна Осіпава.

Спектаклі праводзяць у тэатральнай зале Кульгурнага цэнтра касцёла Св. Сымона і Св. Алены. Дзіцячыя пастаноўкі пачынаюцца а 15-й гадзіне, дарослыя – а 19-й. Дадатковую інфармацыю можна атрымаць па мінскім тэлефоне: 331-75-53.

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 41

- Уздоўж:** 2. Ляшчэўнік. 6. Зерне. 7. Спакынт. 9. Крона. 11. Азарт. 12. Чылім. 15. Сонца. 16. Актёр. 19. Краса. 21. Кусок. 24. Кокур. 25. Картоплі. 27. Клоп. 28. Мядок. 29. Прачыстая.
- Упоперак:** 1. Дзежка. 2. Лес. 3. Шчапа. 4. Этыка. 5. Накат. 8. Божанька. 10. Адажка. 12. Чалавек. 13. Ластаўкі. 14. Мі. 17. Скібка. 18. Аршчы. 20. Сноп. 21. Крама. 22. Сіны. 23. Капот. 26. Імя.

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

ПАРАБКИ – 1) адна з назваў чэлядзі нявольнай (дворнай) на землях Беларусі ў XIV – XVI стст. 2) наёмныя работнікі з безземельных сялянаў, якія працавалі па найме ў феадалаў у фальварках ці на вотчынных прадпрыемствах і ў гаспадарках заможных сялянаў. Колькасць парабкаў павялічылася ў XVIII – 1-й палове XIX ст. у сувязі з разлажэннем феадальна-прыгоніцкай сістэмы і пашырэннем маёмаснай дыферэнцыяцыі сялянства. У 1773 г. у Копыскім графстве з 969 сялянскіх гаспадарак 163 мелі наёмных работнікаў, сярод якіх 108 парабкаў. У перыяд капіталізму працэс абезземельвання сялянства нарастаў, і на пачатку XX ст. у Беларусі налічалася 150 тыс. сельскагаспадарчых рабочых-парабкаў.

ПАПУРЫ – (ад франц. roturier) мяшаная страва, усялякая ўсячына), інстру-

ментальны твор, пабудаваны на чаргаванні папулярных тэмаў з операў, аператаў, балетаў, песень, танцаў, маршаў, музыкі з кінафільмаў і інш., мелодыяў з твораў пэўнага кампазітара. Тэмы ў папурі не развіваюцца, а ідуць паслядоўна адна за адной, паміж асобнымі мелодыямі ўводзяцца кароткія звязкі для мадулявання і тамацічнага пераключэння. Найбольш пашыраныя папурі для духавога і эстраднага аркестраў.

Узніклі ў XVIII ст. у Францыі (упершыню назву папурі атрымала музычная п'еса з пачатковых радкоў некалькіх сельскіх песень, змешчаная ў 3-м зборніку песень, выдадзеным у 1711 г. выдаўцом К. Баларам). З пачатку XIX ст. вядомая ў Германіі ды інш. еўрапейскіх краінах.

На тэрыторыі Беларусі ў пачатку XIX ст. былі вядомыя папурі на тэмы маршавых і танцавальных мелодыяў Няльгоўскага, І. Дабравольскага,

Вуса і інш. (у рэпертуары Магілёўскага духавога аркестра пад кіраўніцтвам Дабравольскага), папурі В. Стафановіча на тэмы сімфоніяў і ўверцюраў Л. Бетховена, І. Гайдна, Ш. Гуно, К. Вебера, Л. Керубіні, В.А. Моцарта, Дж. Расіні і інш., вальсаў, кадрыляў і полек, маршаў (у рэпертуары Мінскага гарадскога аркестра), папурі на мелодыі з італьянскіх операў выконвалі духавы аркестр Мінскай мужчынскай гімназіі ды інш. У пачатку XX ст. папурі выконвалі Мінскі гарадскі духавы аркестр і аркестр ваеннай духавой музыкі кавалерыйскай дывізіі, аператчна-драматычная трупя пад кіраўніцтвам І. Канеўскага ў тэатры мініяцюраў у Оршы і трупя таварыства маларасійскіх артыстаў пад кіраўніцтвам Ф. Максімовіча ў Мінскім гарадскім тэатры. У 1920-я гг. былі пашыраныя папурі У. Тэраўскага і В. Яфімава, М. Мацісона. Сёння папурі трывала ўвайшлі ў рэпертуар беларускіх прафесійных і самадзейных аркестравых калектываў.

ПАРАПЭТ – (франц. parapet ад італьян. parapetto ад рагаге абараніць + petto грудзі), невысокая сучасная сценка, што агароджвае пакрыццё будынка, тэрасу,

балкон, набярэжную, мост і інш. Часта бывае паэстаментам для дэкарацыйных вазаў і статуяў. Вядомы са старажытнасці ў архітэктуры Грэцыі і Рыма. Найбольш шырока выкарыстоўваўся ў архітэктуры стыляў рэнесансу, барока і класіцызму.

На тэрыторыі Беларусі вядомы з XVI ст. у палацах, сядзібных дамах, грамадскіх і культурных будынках (палацы ў Гомелі, в. Свяцк Гродзенскага раёна, будынак Галоўнага ўпраўлення Нацыянальнага банка Рэспублікі Беларусь на Брэсцкай вобласці ў Брэсце і інш.). У 1950-я гг. парапеты, па-мастацку аздобленыя балюстрадамі, завяршылі сцены жылых дамоў на прасп. Незалежнасці ў Мінску, на вул. Кірава ў Віцебску, Першамайскай у Магілёве, будынак Дзяржаўнага ўніверсальнага магазіна (ГУМ), галоўнага корпуса Беларускага нацыянальнага тэхнічнага ўніверсітэта ў Мінску, чыгуначнага вакзала ў Брэсце ды інш. У выглядзе парапета робяць парадныя агароджы ўчасткаў сквераў і паркаў (парапет у Цэнтральным скверы, часткі прасп. Незалежнасці ад вул. Янкі Купалы да пл. Перамогі ў Мінску і інш.).